

Los noms au briu de l'istòria¹

Que vam aviar ua navèra seria de cinc fichas dab lo purmèr paragrafe qui parlarà d'un lòc qui ei de compte har² en la tradicion nosta : lo casau. Uei, que vam véder los noms qui l'an balhat los nostes davancèrs³ au briu de l'istòria.

Que vam començar dab lo denombrament generau de las maisons de Bearn comandat en 1385 peu vescomte Gaston Febus. Qu'avè a l'idea de har pagar un impòst au monde. Que s'i escadó e l'idea qu'a perdurat ! Agents mandatats que hasón donc lo torn de totas las maisons de Bearn e quan n'i èran pas arrés⁴, qu'i entravan e que hasèn un estat deus lòcs. Per exemple a Areta, trenta ostaus que son « vueits » mes sus aqueths trenta, vint-e-quate qu'an un « caular », pèça de tèrra plantada de caulets.

D'aqueth temps, lo mot *casau* que designava simplement ua parçèla qui èra au ras de la maison, de la casa. Per exemple, en lo denombrament de qui'vs parlam uei, que notam a Busiet, en la grafia originau : « (...) l'ostau deu Trolh, lo casau plantat de verger joen e semiat (...) ».

Au darrèr de l'Edat Miejançera⁵ lo mot *caular* que deishè la plaça a *òrt* qui vien deu latin HORTUS. En lo son diccionari, Simin Palay que precisa que lo mot *òrt* comencè de s'pèrder a la fin deu sègle dètz-e-navau. En Vath d'Aspa, que s'ei totun mantiengut quauque drin dinc a la dusau guèrra mondiala. Que'u trobam en patronimes com *Lortet*, petit *òrt* (prononciar [lourtet]).

Que cau sàber qu'a despart de Gasconha, la màger part deus país occitans qu'an conservat aqueth mot : *òrt*. A noste, au dia de uei, qu'ei lo *casau*. En la valea d'Aussau, que podem trobar lo mot *verdurer* qui vòu díser autan plan casau com vergèr. Qu'avem aqueth mot en ua cançon coneishuda :

Au verdurer jo me n'entrèi / Tres arrosetas m'i trobèi (...) Aussau mas amoretas...

Donc au briu deus ans qu'avem avut *caular*, *òrt* e enfin *casau* (lo mot *verdurer* n'ei pas mei usuau).

¹ au cours de l'histoire

² qui est important

³ ascendants, ancêtres

⁴ lorsqu'il n'y avait personne

⁵ après le Moyen Âge

Emplec de *abans* e de *estant* (III)

Que vam perseguir l'estudi d'aqueths elements gramaticaus en partir de dus exemples simples :

EXEMPLE 1

- Tè, doman que vau anar har un gran torn de velò que passerèi a vòste de cap a dètz òras. Que'vs porterèi planton de leitugas¹.

- Que t'arremercii. Lo cafè que serà hèit, que poderam batalar...

- Dab plaser ! Après que voleré anar entà Montastruc. Qu'ei pro luenh de vòste, non ?

- Non ! De noste abans², en passar peus bòscs, qu'as tant per tant³ cinc quilomètres ! Que t'ensenharèi⁴ lo camin.

En aqueste cas, non podem pas emplegar *de noste estant* pr'amor deu movement qui s'anòncia : anar entà Montastruc. Lo sinonime qu'ei donc *de noste enlà*.

¹ plant de laitue
⁵ bruit

² depuis chez nous
⁶ coteau

³ à peine
⁷ on n'entend pratiquement rien

EXEMPLE 2

- Tè, ger vrèspe que hasom ua petita sortida en familha e que passèm per vòste. Qu'avem vist que l'autorota èra acabada e que i avè déjà drin de trafic. Que devetz estar embestiats dab aqueth arruèit⁵ ?

- Non. Si as espiat de plan, l'autorota qu'ei darrèr lo costalat⁶ e de noste estant n'entenem pas arren tà díser⁷.

En aqueste cas, la solucion qu'ei d'emplegar lo vèrbe *estar*. En efèit, non i a pas nat movement. Lo monde que son a casa, immobiles, qu'escotan mes n'entenem pas nat arruèit. Aqueste vèrbe *està's* n'ei pas l'auxiliar, que's conjuga au present de l'indicatiu *estau, estàs...* Que vien deu latin STARE, non pas mautà's, non pas mudà's. Mes que i a parçans on aquera construccion dab *estar* n'existeish pas e que disen donc, quan non seré pas tròp logic, *de noste abans n'entenem pas arren tà díser*.